

Zdeněk Sládek: Malá dohoda 1919-1938. Její hospodářské, politické a vojenské komponenty, /Mala Antanta 1919-1938. Njene gospodarske, političke i vojne komponente/, Univerzita Karlova v Praze Nakladatelství Károlinum, Prag, 2000., 297s.

Češki povjesničar Zdeněk Sládek svoj rad posvetio je proučavanju istočnoeuropske i srednjoeuropske povijesti. Bavi se istraživanjem povijesti SSSR-a, sovjetsko-čeških odnosa i ruske emigracije u Čehoslovačkoj te gospodarskim odnosima Čehoslovačke s Austrijom i državama Male Antante u međuratnom razdoblju. Bibliografiju njegovih radova, studija i članaka možemo naći u publikaciji "Střední a Východní Evropa v krizi XX. století" izdanoj 1998. u Pragu u čast njegovog sedamdesetog rođendana.

Malá dohoda 1919-1938 recentno je Sládekovo djelo koncipirano kao cjeloviti pregled političke, gospodarske i vojne djelatnosti Male Antante od njezinog postanka do prestanka s radom. Temelji se na analizi arhivske dokumentacije pretežito iz čeških arhiva, objavljenih dokumenata, suvremenih političkih i ekonomskih časopisa toga doba i polemiziranju s dosadašnjom interpretacijom uloge ovog saveza u češkoj i stranoj literaturi. Uz Uvod i Zaključak knjiga je podijeljena u devet poglavlja svrstanih u četiri veće kronološke cjeline: Vznik Malé dohody a její vstup do mezinárodní politiky a ekonomiky (1919-1924) /Nastanak Male Antante i njezin ulazak na međunarodnu političku i ekonomsku scenu/, Malá dohoda ve stínu Locarna a protekcionizmu (1925-1929) /Mala Antanta u sjeni Locarna i protekcionizma/, Politický a hospodářský zápas o sféry vlivu /Politička i gospodarska borba za utjecaje / (1930-1934) i Poslední pokusy o záchranu /Posljednji pokušaji spašavanja/ (1934-1939). Svako poglavlje bavi se jednim od tri aspekata djelatnosti Male Antante u datom razdoblju.

Knjiga je opremljena popratnim znanstvenim aparatom, popisom izvora, literature, indeksom imena, kronologijom sastanaka i sporazuma Male Antante te statističkim prilogom u kojem se nalazi četrnaest tabela o trgovačkim i financijskim odnosima među državama ovog saveza.

Ovakvom koncepcijom Sládek je uspio dati vrlo pregledan prikaz rada Male Antante u svim segmentima njezine djelatnosti te analizirati odnose među pojedinim članicama i utjecaj koji će Mala Antanta imati na njihovu vanjsku i unutrašnju politiku i gospodarski razvoj. Sagledavši sve te komponente u cjelini, autor je ponudio odgovor o uzrocima stvaranja, slabljenja i raspadanja Male Antante, njezinim promicateljima i protivnicima te o ulozi koju je ona imala u regionalnoj i europskoj povijesti.

Glavno pitanje koje autor postavlja je razlog nastanka Male Antante i ciljevi koji su pozivali tri države dotičnog saveza. On odbacuje tezu da je Mala Antanta rezultat Beneševe "paktomanije" i poticaja francuske politike te naglašava kako je ona nastala na samom početku međuratnog razdoblja kada su se europske države suočile s novim ekonomskim i političkim momentima: podijeljenošću kontinenta na pobjednike i poražene, sve realnijom prijetnjom komunizma, raspadom četiri carstva i novom političkom konfi-

guracijom Srednje i Jugoistočne Europe. Uz to vanjska politika novonastalih država bila je opterećena graničnim konfliktima. No, uskoro se pokazalo da Čehoslovačku, Jugoslaviju i Rumunjsku, uprkos međusobnim neriješenim problemima, povezuju dvije zajedničke opasnosti: revizionističke težnje Mađarske i restauracijske aspiracije Habsburgovaca. Realnost ovih strahova podcrtavala je i naklonost određenih političkih krugova pobjedničkih zemalja ka promjenama uspostavljenog poretka te prvi pokušaj cara Karla da restaurira svoja kraljevska prava u Mađarskoj. Prema Sládekovom mišljenju upravo su ti faktori činili okosnicu stvaranja Male Antante.

Tvrđnju da je novi savez počivao prvenstveno na obrani od mađarskog i habsburškog revizionizma autor potkrepljuje činjenicom da je Mala Antanta u pravilu zajednički nastupala i postizala značajnije rezultate upravo u borbi protiv ove dvije opasnosti. Sve tri države jedinstveno se suprotstavljaju drugom restauracijskom pokušaju Karla Habsburškog, zajedno provode antimadžarsku akciju na konferenciji veleposlanika u Parizu, postižu dogovor u pitanju davanja kredita Mađarskoj i Austriji, a autor nabroja i brojne vojne planove generalnih štabova Male Antante u kojima su centralno mjesto zauzimale koordinirane obrambene i preventivne antimadžarske akcije. Napokon, jedinstveni nastup triju članica na Haškoj i Pariškoj konferenciji rezultirao je odlukom da će se istočne reparacije rješavati usporedno s njemačkim i zaključivanjem spora oko mađarske imovine. Time su saveznice bile umirene u pogledu mađarske opasnosti, ali je, naglašava Sládek, ujedno i otklonjena glavna spona ovog saveza.

Ovakav pristup nipošto ne znači da je autor izgubio iz vida mrežu gospodarskih i političkih spona, ali i razlika među članicama Male Antante. Analizirajući odnose među državama, Sládek primjećuje kako su članice morale prevladati brojne prepreke. Prije svega, tu je bila različitost političkih struktura demokratske Čehoslovačke i kraljevina Jugoslavije i Rumunjske, zatim autor uočava određenu dozu nepovjerenja među saveznicama i rezerviranost Jugoslavije i Rumunjske koje su smatrale da Beneš koristi Malu Antantu za promicanje čeških interesa. Ipak, tri članice našle su brojne dodirne točke. Sve se one suočavaju s ratnim i poratnim ekonomskim problemima koji prate raspad jedne države, raspadom austro-ugarskog tržišta, kolapsom prometa, nesigurnošću valute izazvanom povlačenjem austro-ugarske krune, neujednačenom razvijenosti teritorija i konkurencijom zapadne robe. S druge strane, austro-ugarsko razdoblje dalo je određeni kontinuitet gospodarskim odnosima triju zemalja, a osim toga njihove su se potrebe međusobno nadopunjavale. Čehoslovačkoj kao pretežito industrijskoj zemlji bile su potrebne sirovine i tržište za industrijske proizvode, a Jugoslavija i Rumunjska kao agrarne zemlje tražile su industrijsku robu i plasiranje vlastitih poljoprivrednih produkata. Kao posljedica toga razvijaju se brojni bilateralni trgovački i financijski dodiri.

No, ekonomski odnosi među partnerima imali su i određene probleme. Jedna od glavnih poteškoća bio je trgovački saldo koji poslovično u Čehoslovačkoj pokazuje aktivnu, a u Jugoslaviji i Rumunjskoj negativnu bilancu. Nadalje, i dalje se pretežito trgovalo preko posrednika u Beču i Budimpešti. Napokon, u Jugoslaviji i Rumunjskoj također se počinje razvijati industrija, dok je u Slovačkoj postojao snažan agrarni lobi što je izazivalo brojne carinske probleme. Protekcionizam koji se počeo razvijati krajem dvadesetih godina naročito je ojačao za vrijeme Velike gospodarske krize izazvavši brojne probleme među partnerima i potkopavši temelje njihove gospodarske suradnje. Kako je Čehoslovačka pod utjecajem domaćih agrarnih krugova zatvarala svoje tržište prema saveznicama, one od-

govaraju ograničavanjem uvoza čeških industrijskih proizvoda i traže nova gospodarska rješenja sve više potpadajući pod utjecaj Njemačke.

Suradnju triju članica dodatno je opterećivao nejednaki stav prema pojedinim europskim državama. Mnogo diskusija među partnerima izazvao je odnos prema Poljskoj. Rumunjsku i Poljsku povezivala je opasnost od SSSR-a te su Rumunji bili zainteresirani za uključivanje Poljske u Malu Antantu. No, Čehoslovačka se protivila takvom potezu bojeći se da će Poljska nepotrebno opteretiti savez riskantnom politikom prema Rusiji.

Jugoslaviju je mnogo više zanimala podrška Male Antante u sukobu s Italijom. Rumunjska je s druge strane u Italiji vidjela saveznicu protiv Bugarske i bila je zainteresirana s njom produbiti odnose. Čehoslovačka je također smatrala da bi suradnja s Italijom ojačala položaj Male Antante prema Mađarskoj i stoga je radila na zbližavanju Jugoslavije i Italije.

Posebno pitanje činio je odnos prema Njemačkoj i to naročito nakon Locarna. Sládek pri tome primjećuje nesrazmjernu službene politike Čehoslovačke koja je, povodeći se prema francuskom primjeru, pokušavala poboljšati svoje odnose s Njemačkom i vojnih planova Male Antante gdje se evidentno računalo s opasnošću od njemačke agresije. Istovremeno, Njemačka je "novim planom" otvaranja tržišta agrarnim proizvodima zemalja Srednje i Jugoistočne Europe te širenja svog političkog i ekonomskog utjecaja na ovom prostoru direktno ulazila u interesnu sferu čehoslovačkog gospodarstva.

Gospodarskom krizom započinje krizno razdoblje Male Antante. Politika protekcionizma i autarkizma koja je zavlдалa u gotovo svim europskim državama potkopala je same temelje ekonomske suradnje triju saveznica. Jugoslavija i Rumunjska okreću se novim gospodarskim rješenjima koji su često kosili s interesima Čehoslovačke. Tako su one pokazale naklonost ka mađarskom prijedlogu stvaranja agrarnog bloka ili ideji njemačko-austrijske carinske unije.

Situaciju je još više pogoršala činjenica da Francuska evidentno gubi svoj utjecaj u Europi te da time versajski poredak pokazuje tragove urušavanja. Velesile polako preuzimaju monopol u europskoj politici marginalizirajući ulogu manjih i srednjih država, a i položaj Lige naroda postaje upitan. Brojni francuski i čehoslovački integracijski projekti ne nailaze na odobravanje kako Jugoslavije i Rumunjske tako i čehoslovačkih agrarnih krugova. Kao izlaz iz date situacije Beneš prezentira dva nova projekta: osnivanje Organizacijskog pakta kao tijela koji će upravljati najvažnijim vanjskopolitičkim pitanjima članica Male Antante i stvaranjem Gospodarskog savjeta ovog saveza. No, rezultati su bili djelomični i nedovoljni da spriječe odvajanje članica od kursa francuske i čehoslovačke politike. Prema Sládeku, posljednji udarac Maloj Antanti dao je jugoslavensko-talijanski ugovor, potpisan 1937. bez suglasnosti Organizacijskog pakta.

Anschluss Austrije i njemački pritisak na Čehoslovačku koji je nakon njega uslijedio prošao gotovo bez većih reakcija Rumunjske i Jugoslavije. Autor ipak naglašava kako su prethodni antimadžarski vojni sporazumi spriječili Mađarsku da napadne Čehoslovačku u trenutku pripojenja Sudeta.

U zaključnom dijelu autor se osvrće na ulogu Male Antante u međuratnom razdoblju. Suprostavivši se prevladavajućim negativnim ocjenama ove organizacije kao faktora destabilizacije i sprečavanja ekonomskog razvoja dunavskog bazena, on naglašava kako je Mala Antanta, u suglasju s tadašnjom političkom situacijom, računala na tri bitna oslonca: Francusku, Ligu naroda i jedinstveni nastup pobjedničkih zemalja. Kada su ova tri oslonca

došla u pitanje, sudbina Male Antante sve više će ovisiti o novim faktorima moći u Europi: Njemačkoj i Italiji.

Zbog svoje jasne strukture, bogatstva informacijama i kronološke preglednosti ovo se djelo lako može koristiti kao priručni udžbenik za studente. Sagledavši rad Male Antante kroz sve tri komponente njezine djelatnosti, Sládek je uspio prikazati kompleksnost čimbenika koji su određivali međusobne odnose triju članica. No, fokus njegovog interesa zaustavlja se na utvrđivanju veza Čehoslovačke s druge dvije članice propustivši na taj način dati dublju analizu rumunjsko-jugoslavenskih kontakata. Stoga je nama Mala dohoda interesantnija kao cjeloviti prikaz rada Male Antante iz češke perspektive.

Ida Ograjšek

Damir Grubiša: Politička misao talijanske renesanse. Antologija

Barbat, Zagreb, 2000., 499 str.

Čitatelja koji barem površno prati domaću politološku produkciju u kojoj, uz nekoliko izuzetaka te uz poneki prijevod stranih klasika, dominiraju izdanja kanonskih djela kao prilog povijesti hrvatskih političkih ideja, knjiga Damira Grubiše privući će već svojim naslovom koji obećaje ne samo izbor reprezentativnih tekstova najglasovitijih renesansnih političkih mislilaca, već i sintetski prikaz političkog mišljenja te epohe na tragu anglosaksonske tradicije "history of political thought".

Takva će očekivanja potvrditi i sam autor koji se, određujući u uvodu vlastito metodološko polazište, eksplicitno opredjeljuje za kombinaciju teorijsko-metodološke paradigme kontekstualističke historije političke misli koju su u brojnim metateorijskim raspravama artikulirali J. G. A. Pocock i Q. Skinner utemeljivši tako jedan od najprestižnijih pravaca u okviru intelektualne historije, te klasičnog bio-bibliografskog pristupa. Drugu autorovu u konceptualnom smislu referentnu osnovicu predstavlja Burchardtovo klasično djelo *Kultura renesanse u Italiji*. Na temelju njegova idealističkog poimanja renesansne kao racionalnog i harmoničnog organizma koji je iznjedrio državu – "umjetničko djelo", Grubiša kontrastivno gradi interpretaciju renesansne epohe kao proizvoda trajnog procesa uspostavljanja ravnoteže između proturječnih snaga, odnosno renesansne države kao "obrtničkog djela". Povezujući u metodološkom smislu mikro i makro perspektivu i implicitno afirmirajući kontingenciju kao načelo povijesnog zbivanja, autor je i sebi i čitatelju nametnuo kompleksni interpretativni kod, što se na koncu, međutim, pokazalo odveć riskantnim.

Čita li se dosljedno u tom ključu Grubišinu knjigu, ne može se ne primijetiti neke poteškoće koje su posljedica takva ambicioznog autorova pristupa. Pokušamo li ponajprije ocijeniti konkretnu realizaciju kontekstualističko-biobibliografske interpretacijske paradigme, problemi se očituju ne toliko u povezivanju tih dvaju aspekata, već u nepreciznoj implementaciji Pocock-Skinnerova modela kontekstualističke historije političke misli.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

34-35-36

ZAGREB 2001-2004

Izdavač

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača

Neven Budak

Redakcija

Ivo Goldstein
Borislav Grgin
Mirjana Matijević-Sokol
Nenad Moačanin
Boris Olujić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednik

Mario Strecha

Tajnik redakcije

Hrvoje Gračanin

Adresa uredništva

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 158, fax. 385 1/ 6156 879

Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5. X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Naslovna stranica
Iva Makvić

Tisak
Tiskara Rotim i Market, Lukavec

Tiskanje završeno u srpnju 2004. godine

Naklada
400 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949.75

RADOVI 34-35-36
/ [uređivački odbor Mario Strecha... et al.]. - Zagreb
: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta,
2002.-2004. – 520 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X